

ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪВ ВАЛЕНТНОСТТА НА СВОИТЕ ПРЕДИКАТИ: НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ СЪВРЕМЕНЕН КОРПУС ОТ ПАРЛАМЕНТАРНА РЕЧ

ПЕТЯ ОСЕНОВА

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
osenova@uni-sofia.bg

Корпусното изследване представя граматичните роли, които заемат названията на COVID-19 във валентните рамки на съответните предикати. Използван е съвременен корпус с българска парламентарна реч, от който чрез конкордансер са извлечени контекстите на тези названия. Представени са обаче само метафоричните употреби. Направени са два профила на валентните рамки: синтактичен, който отчита класификацията на аргументите според Pustejovsky (1995), и лексикалносемантичен, който отчита класификацията на предикатите според лексикографските класове на лексикалната мрежа Wordnet.

Ключови думи: названия на COVID-19, граматични роли, валентност, предикати, български език, парламентарен корпус

THE COVID-19 PANDEMIC IN THE VALENCY OF ITS PREDICATES: OBSERVATIONS ON A CONTEMPORARY CORPUS OF PARLIAMENTARY DEBATES

PETYA OSENOVA

SOFIA UNIVERSITY ST. KLIMENT OHRIDSKI
osenova@uni-sofia.bg

This corpus-based survey presents the grammatical roles that the names for COVID-19 occupy in the valence frames of the respective predicates. A contemporary corpus of Bulgarian parliamentary speech was used from which the contexts of these names were extracted with the help of a concordancer. Only metaphorical usages are considered in the paper. Two profiles of valence frames are presented: a syntactic one, which takes into account the classification of arguments according to Pustejovsky (1995), and a lexical-semantic one, which considers the classification of predicates according to the lexicographic classes adopted in the lexical network Wordnet.

Keywords: names for COVID-19, grammatical roles, valence, predicates, Bulgarian language, parliamentary corpus

В последните около две години в световен мащаб нараснаха изследванията, свързани с пандемията от COVID-19. Те се отнасят до различни сфери на живота като например общественото здраве, икономиката, политиката, образованието. Едновременно с това се изследва и „езикът“ на пандемията от много гледни точки, сред които достоверността и фалшивите новини; отношението на гражданите (положително или отрицателно) към многото свързани с COVID-19 проблеми; метафоризацията на пандемията, ролята на фразеологията при назоваването на пандемията, неологизмите и т.н. Изследват се социалните и традиционните медии, официалните комуникационни канали на правителства, парламенти, здравни структури и др. Не на последно място, бяха създадени и продължават да се създават редица специализирани корпуси, свързани с пандемията. Такъв корпус е и използваният тук български парламентарен корпус.

Целта на настоящото корпусно изследване е да се проследят две тенденции: а) какви граматични роли заемат названията на коронавируса като специфични ключови думи за тематичната област и б) в какви типове предикати участват те.

За да се направи проучването, беше използвана българската подчаст на корпусите ParlaMint¹, която включва парламентарните сесии в периода ноември 2019 г. – юли 2020 г. Тази подчаст съдържа около 3 млн. думи.

Бяха избрани следните названия на пандемията от коронавирус, подредени по честота на срещанията си в корпуса: *COVID-19* (299 срещания); *пандемия* (189 срещания); *коронавирус* (171 срещания); *вирус* (130 срещания); *епидемия* (99 срещания). Както се вижда, най-често е използван терминът *COVID-19*, а след него идват *коронавирус* и по-общото название *вирус*. Високата фреквентност на думата *пандемия* се дължи най-вече на участието ѝ в съчетанието *пандемията от COVID-19*.

Тук ще направя уговорката, че наблюденията са извършени само върху метафоричните употреби на посочените ключови думи² и че всяка ключова дума е разгледана отделно, а не в комбинация с останалите названия на коронавируса или с други думи.

Методологията на корпусното изследване включва използването на конкордансер, или с други думи приложение, чрез което дадена ключова дума или израз може да се наблюдава в непосредствения си ляв и десен контекст. Конкордансерът в този случай е NoSketch Engine³. Стъпките, които следвах, бяха следните: **1.** Извадих всички контексти на посочените по-горе ключови думи; **2.** Класифицирах всеки ред с ключова дума като метафоричен или неметафоричен според идеологията за концептуалните метафори, където всяко пренасяне на свойство от един обект към друг се смята за метафора. Един класически пример за подобно пренасяне е: *Любовта е пътуване*, където характеристиките на пътуването се пренасят върху любовта; **3.** Всички редове бяха маркирани със съответната метафорична рамка от множество с предварително дефинирани рамки. Тук за яс-

нота ще дам процента метафорични употреби на всяка ключова дума спрямо общия брой на нейните собствени срещания, като се започне от думата с най-висока метафоризация и се стигне до тази с най-ниска: *вирус* (59%); *епидемия* (54%), *COVID-19* (48%), *пандемия* (45%), *коронавирус* (37%); 4. Разгледах поведението на ключовите думи в определен брой метафорични рамки и обобщих техните граматични роли, както и предикатите, в които участват. Метафоричните рамки, които дискутирам по-нататък в статията, са следните: КОНТРОЛ, ВОЙНА, РЕИФИКАЦИЯ, БЕДСТВИЕ (КРИЗА, ОГЪН), СЪБИТИЙНА СТРУКТУРА (ПРИЧИНИТЕ СА СИЛИ), ПЕРСОНИФИКАЦИЯ. Ключови изрази, които се свързват с тези рамки, са следните: КОНТРОЛ (*справяме се с ковид; ограничаваме/преодоляваме ковид; овладяваме пандемията и др.*); ВОЙНА (*борбата с ковид; на първа линия/на фронтовата линия в борбата с пандемията; невидима война с вируса; убиваме коронавируса и др.*); РЕИФИКАЦИЯ (*вирусът се разпространява/разраства/развива/разнася*); БЕДСТВИЕ (КРИЗА) (*кризата с/от ковид*); БЕДСТВИЕ (ОГЪН) (*избухването на ковид; адът с ковид; в разгара на епидемията; епидемията пламва; огнища на ковид; взрив на вируса и др.*); СЪБИТИЙНА СТРУКТУРА (ПРИЧИНИТЕ СА СИЛИ) (*различни икономически сектори са засегнати от ковид, хората са пострадали от пандемията и др.*); ПЕРСОНИФИКАЦИЯ (*ковид не подбира по партийна или етническа принадлежност; пандемията ще ни научи на солидарност; идването на коронавируса и др.*).

В описанието на аргументната структура следвам постановките на Pustejovsky (1995), които съм представяла в редица свои статии, но ще ги изложа накратко и тук за яснота. Според автора аргументите на предикатите се делят на следните три типа: *истински* (задължителни), *по подразбиране* (незадължителни) и *в сянка* (подразбиращи се от семантиката на предиката). Пример за първия тип е изречението *Централната нервна система се състои от главния и гръбначния мозък*. Тук непрякото допълнение (комплементът) *от главния и гръбначния мозък* не може да бъде изпуснато, защото изречението става неграматично. Срв. **Централната нервна система се състои от*. Пример за втория тип е изречението *Студентите четат много*. Тук не се указва какво четат студентите, но се подразбира от контекста, че е информационен обект (лекции, статии, учебници, книги и т.н.). Пример за третия тип е изречението *Петър ритам топка с момчетата*. В този случай глаголет *ритам* има един аргумент в сянка, който е съществителното *крак*. Той става явен само ако се специфицира. Срв. *Петър ритам топка с левия крак*. Повече за алтернативните названия на валентността и за трудностите при разграничаването между аргументи и адюнкти в многоезиков план вж. Haspelmath, Hartman 2015: 44–50.

Тъй като подлогът в българския език може да не се реализира, за удобство приемам, че той винаги е по подразбиране. Комплементите обаче могат да бъдат и от трите типа. В допълнение като семантични ограничения

върху аргументите бяха използвани и лексикографските класове, представени в лексикалния ресурс Wordnet (Miller et al. 1990). Те са следните: глаголи за тялото (verb.body); глаголи за промяна (verb.change); когнитивни глаголи (verb.cognition); глаголи за комуникация (verb.communication); глаголи за състезание (verb.competition); глаголи за консумация (verb.consumption); глаголи за контакт (verb.contact); глаголи за създаване (verb.creation); глаголи за емоция (verb.emotion); глаголи за движение (verb.motion); глаголи за percepция (verb.perception); глаголи за притежание (verb.possession); глаголи за социална дейност (verb.social); глаголи за състояния (verb.stative); метеорологични глаголи (verb.weather).

Прави впечатление, че в парламентарния корпус названията на COVID-19 много често се съчетават с номинализирани предикати, като например: *разпространение/поява на коронавирус(а); заразата от коронавирус(а); борба/справяне с пандемията; овладяването на пандемията; заболяването/последниците от COVID-19; кризата с COVID-19* и др. Тук обаче са представени класическите валентни рамки на самите глаголни предикати, а не на техните номинализирани варианти, макар това също да е една доста интересна бъдеща задача. Следва представяне на основните валентни структури според типа на метафоричната рамка. Първо давам обобщение за предикатите и аргументите във всяка метафорична рамка, като отчитам нейния синтактичен и лексикалносемантичен профил. След това представям и валентните рамки на конкретните предикати. Информацията съдържа следните елементи: дали названията за COVID-19 се явяват предимно в подложна, в комплементна позиция или и в двете позиции; дали се реализират като истински аргументи, като аргументи по подразбиране или като аргументи в сянка (синтактичен профил); какви са по семантика предикатите според класификацията на лексикографските класове.

Предикатите на коронавируса в метафоричната рамка КОНТРОЛ

Типичният модел показва, че названията за COVID-19 се появяват предимно в комплементна позиция, а не в подложна. Затова аргументната позиция на коронавируса в нотацията е втората и е отбелязана с *y*.

Според синтактичния профил ключовите думи се явяват като 6 истински аргумента (при преходни глаголи) и като 3 аргумента по подразбиране (глаголи, които са непреходни поне формално).

Лексикалносемантичният профил включва 5 глагола за промяна (verb.change), 2 глагола за състезание (verb.competition), 1 глагол за социална дейност (verb.social) и 1 глагол за контакт (verb.contact).

Глаголи за промяна:

Ограничаваме COVID-19 [ограничавам (x, y)](истински)

Намаляваме COVID-19 [намалявам (x, y)](истински)

Забавяме COVID-19 [забавям (x, y)](истински)

Овладяваме COVID-19 [овладявам (x, y)](истински)

Възстановяваме се от COVID-19 [възстановявам се от (x, y)](по подразбиране)

Глаголи за състезание:

Предпазваме се от COVID-19 [предпазвам се от (x, y)](по подразбиране)

Преодоляваме COVID-19 [преодолявам (x, y)](истински)

Глаголи за социална дейност:

Справяме се с COVID-19 [справям се с (x, y)](по подразбиране)

Глаголи за контакт:

Спираме COVID-19 [спирам (x, y)](истински)

Предикатите на коронавируса в метафоричната рамка ВОЙНА

Типичният за тази рамка модел показва, подобно на рамката КОНТРОЛ, че названията на COVID-19 се появяват предимно в комплементна позиция, а не в подложна. Затова, подобно на предишната рамка, аргументната позиция на коронавируса в нотацията е втората и е отбелязана с *y*, но може също да бъде и третата. Тогава е отбелязана със *z*.

Според синтактичния профил названията на COVID-19 се явяват като 3 истински аргумента (при преходни глаголи) и като 2 аргумента по подразбиране (непреходни поне формално или имат и непреходна употреба), 1 в сянка (преходен, но названието на COVID-19 се подразбира като участник).

Лексикалносемантичният профил представя 4 глагола за състезание (verb.competition), 1 глагол за социална дейност (verb.social) и 1 глагол за контакт (verb.contact).

Глаголи за състезание

Преборваме COVID-19 [преборвам (x, y)](истински)

Унищожаваме COVID-19 [унищожавам (x, y)](истински)

Защитаваме гражданите от COVID-19 [защитавам (x, y, z)](в сянка)

Борим се с/срещу COVID-19 [боря се с (x, y)](по подразбиране)

Глаголи за социална дейност

Противодействаме на COVID-19 [противодействам (x, y)](по подразбиране)

Глаголи за контакт

Пресичаме COVID-19 [пресичам (x, y)](истински)

Предикатите на коронавируса в метафоричната рамка РЕИФИКАЦИЯ

За разлика от предишните две рамки – КОНТРОЛ и ВОЙНА, типичният модел за РЕИФИКАЦИЯ показва, че названията на COVID-19 се появяват предимно в подложна позиция. Затова аргументната позиция на коронавируса в нотацията е първата и е отбелязана с *x*.

Синтактичният профил включва 5 глагола по подразбиране (непреходни поне формално).

Според лексикалносемантичният профил се срещат 2 глагола за промяна (verb.change), 1 глагол за движение (verb.motion), 1 глагол за социална дейност (verb.social) и 1 глагол за контакт (verb.contact).

Глаголи за промяна

Коронавирусът се разраства. [разраствам се (x)](по подразбиране)

Коронавирусът се развива. [развивам се (x)](по подразбиране)

Глаголи за движение

Вирусът се разнася. [разнасям се (x)](по подразбиране)

Глаголи за социална дейност

Пандемията ни подлага/поставя на изпитание. [подлагам (x, y, z)](по подразбиране)

Глаголи за контакт

Коронавирусът се разпространява. [разпространявам се (x)](по подразбиране)

Предикатите на коронавируса в метафоричната рамка БЕДСТВОЕ (КРИЗА, ОГЪН)

Типичният модел показва, че названията на COVID-19 и тук се появяват предимно в подложна позиция. Затова аргументната позиция на коронавируса в нотацията е първата и е отбелязана с *x*.

Според синтактичният профил има 4 аргумента по подразбиране (при преходни и непреходни глаголи).

Лексикалносемантичният профил представя 2 глагола за промяна (verb.change) и 2 глагола за създаване (verb.creation).

Глаголи за промяна

COVID-19 избухва. [избухвам (x)](по подразбиране)

COVID-19 пламва. [пламвам (x)](по подразбиране)

Глаголи за създаване

COVID-19 предизвиква криза. [предизвиквам (x, y)](по подразбиране)

COVID-19 поражда криза. [пораждам (x, y)](по подразбиране)

Предикатите на коронавируса в метафоричната рамка СЪБИТИЙНА СТРУКТУРА (ПРИЧИНИТЕ СА СИЛИ)

За разлика от предишните рамки тук типичният модел показва, че названията на COVID-19 се появяват както в подложна, така и в комплементна позиция. Затова, когато е подложна, аргументната позиция на коронавируса в нотацията е първата и е отбелязана с *x*, а когато е комплементна, тя е или втората и е отбелязана с *y*, или третата и е отбелязана със *z*.

Синтактичният профил включва 3 аргумента по подразбиране (подлози и комплемент) и 1 в сянка (изразява ролята на причинителя).

Лексикалносемантичният профил е разнообразен. В него се срещат 2 глагола за състезание (verb.competition), 1 глагол за перцепция (verb.perception) и 1 глагол за емоция (verb.emotion).

Глаголи за състезание

Коронавирусът засяга сектор. [засягам (x, y)](по подразбиране)

Коронавирусът пречи на всички. [преча на (x, y)](по подразбиране)

Глаголи за перцепция

Хората/икономическият бранш страдат от коронавируса. [страдам от (x, y)](по подразбиране)

Глаголи за емоция

Изпитваме тежест от коронавируса. [изпитвам (x, y, z)](в сянка)

Предикатите на коронавируса в метафоричната рамка ПЕРСОНИФИКАЦИЯ

Типичният модел показва, че COVID-19 се появява предимно в подложна позиция. Затова аргументната позиция на коронавируса в нотацията е първата и е отбелязана с **x**.

Синтактичният профил включва 7 аргумента по подразбиране.

Лексикалносемантичният профил посочва 3 глагола за социална дейност (verb.social), 2 глагола за движение (verb.motion), 1 глагол за промяна (verb.change), 1 глагол за комуникация (verb.communication).

Глаголи за социална дейност

Коронавирусът ни заварва неподготвени. [заварвам (x, y, z)](по подразбиране)

Пандемията преподава уроци. [преподавам (x, y, z)](по подразбиране)

Пандемията ще ни научи на солидарност. [научавам (x, y, z)](по подразбиране)

Глаголи за движение

Коронавирусът идва. [идвам (x)](по подразбиране)

Коронавирусът настъпва. [настъпвам (x)](по подразбиране)

Глаголи за промяна

Коронавирусът ще отmine. [отмина (x)](по подразбиране)

Глаголи за комуникация

Вирусът пита [пита (x, y, z)](по подразбиране)

Синтактичният профил на обобщените предикати за рамките е представен в Таблица 1.

Таблица 1. Обобщен синтактичен профил на рамките

Тип аргумент	Брой срещания
истински	9
по подразбиране	24
в сянка	2

Не е изненада фактът, че сред 35-те модела най-голям брой аргументи, изразени с названията на коронавируса, са тези по подразбиране. Първо, защото тук са включени всички подлози, и второ, защото в българския

език преобладават аргументите по подразбиране. Очаквано най-малко са тези в сянка.

Лексикалносемантичният профил на обобщените предикати за рамките е представен в Таблица 2.

Таблица 2. Обобщен лексикалносемантичен профил на рамките

Тип предикат	Брой срещания
Глаголи за промяна	10
Глаголи за състезание	8
Глаголи за социална дейност	6
Глаголи за контакт	3
Глаголи за движение	3
Глаголи за създаване	2
Глаголи за възприятие	1
Глаголи за емоция	1
Глаголи за комуникация	1

Прави впечатление, че най-често се срещат *глаголите за промяна*, следвани от тези *за състезания* и *за социална дейност*. Интересно е обаче да се види и предикати от кои други лексикографски класове се срещат в метафоричните редове. Това са глаголите за контакт, движение, създаване, а по-ограничено са представени глаголите за възприятие, емоция, комуникация. Липсват например когнитивните глаголи, глаголите за състояние, глаголите за консумация, метеорологичните глаголи и др.

В заключение може да се каже, че в статията е направен опит да се покаже връзката между типа метафорична рамка и лексикалносемантичният клас на предиката на базата на съвременен корпус от българска парламентарна реч. Предпочитание към определен тип лексикалносемантичен клас показват рамките КОНТРОЛ (глаголи за промяна) и ВОЙНА (глаголи за състезание). При всички други рамки се наблюдава по-голямо разнообразие на предикатите.

От синтактична гледна точка названията на коронавируса се появяват почти наравно както в позиция на подлог (18 на брой), така и на комплемент (17 на брой). Това зависи от предиката и в каква диатеза се появява той предимно.

Като насока за бъдеща работа мога да очертая следните задачи: описание на предикатите, при които се появяват като аргументи названията на коронавируса, и при останалите метафорични рамки, както и при неметафоричните употреби; сравнение между метафоричните и неметафоричните употреби; описание на семантичните роли на названията на коронавируса.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ <https://www.clarin.eu/content/parlamin-towards-comparable-parliamentary-corpora>

² Повече за подхода на идентификация на метафоричните употреби, както и за типологията на названията на коронавируса в метафоричните рамки може да се намери в (Осенова/Osenova 2021).

³ <http://www.clarin.si/noske/>

ЛИТЕРАТУРА

- Осенова 2021: *Осенова, П.* Метафорите на пандемията в българската парламентарна реч: корпусно изследване. – В: *Лингвистични проблеми*, II, кн. 2. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски“, с. 279–286.
- Haspelmath, Hartman 2015: *Haspelmath, M., I. Hartmann.* Comparing verbal valency across languages. – In Malchukov, A., B. Comrie (eds.). *Valency classes in the world's languages: A comparative handbook*. Vol. 1. Berlin, De Gruyter Mouton, pp. 41–71.
- Miller et al. 1990: *Miller, G. A., R. Beckwith, C. Fellbaum, D. Gross, K. J. Miller.* Introduction to WordNet: An On-line Lexical Database. – *International Journal of Lexicography*, Volume 3, Issue 4, pp. 235–244.
- Pustejovsky 1995: *Pustejovsky, J.* The Generative Lexicon. The MIT Press.

REFERENCES

- Haspelmath, Hartman 2015: *Haspelmath, M., I. Hartmann.* Comparing verbal valency across languages. – In Malchukov, A., B. Comrie (eds.). *Valency classes in the world's languages: A comparative handbook*. Vol. 1. Berlin, De Gruyter Mouton, pp. 41–71.
- Miller et al. 1990: *Miller, G. A., R. Beckwith, C. Fellbaum, D. Gross, K. J. Miller.* Introduction to WordNet: An On-line Lexical Database. – *International Journal of Lexicography*, Volume 3, Issue 4, pp. 235–244.
- Osenova 2021: *Osenova, P.* Метафорите на пандемията в българската парламентарна реч: корпусно изследване. – In: *Лингвистични проблеми*, II, кн. 2. Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски“, pp. 279–286.
- Pustejovsky 1995: *Pustejovsky, J.* The Generative Lexicon. The MIT Press.

✉ Проф. д-р Петя Осенова

Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

✉ Prof. Petya Osenova, PhD

Faculty of Slavic Studies, Sofia University St. Kliment Ohridski
15 Tsar Osvoboditel, Sofia 1504, Bulgaria